

ATATÜRK ve DEVRİM'E BAKIŞ

Prof.Dr. Ergün AYBARS

Atatürk'ün "İnkılâp" veya yine kendi deyişle "devrim (revolution)" kavramını açıklayışı, yorumlayışı ve ortaya koyduğu somut eserine bakarak bir yargıya varmadan önce, genelde devrim (revolution) üzerinde durmak, sonra özelden "Türk Devrimi" konusuna değinmek istiyorum.

Devrim eski deyişle inkılâp, dilimize Fransızca "revolution" karşılığında alındı. Fransa'da 1789'da Fransız devlet yapısının, sosyo-ekonomik yapısının, anı ve kuvvet yoluyla deyişimini tanımlayan kelime, somut anlamda deyişmeleri ifade ederken; 1789'da Fransa'daki belirttiğimiz toplumsal olay için kullanıldı. Fransız Devrimi ile ilgili tanımlamadaki esaslar, daha sonraki siyasal-sosyal-ekonomik olayların tanımlanmasında da belirleyici oldu. Tarihçiler, hukukçular, sosyologlar deyişik tanımlamalar yapmakla beraber, esasta kuvvet yoluyla bir düzen deyişikliğini kabul etmektedirler. Kuvvet yoluyla eski bir siyasal-sosyal-ekonomik düzenin ve bu düzene bağlı değer yargılarının yıkılıp, yerine yeni bir siyasal-sosyal-ekonomik düzenin ve bu yeni düzene bağlı değer yargılarının gelmesinde meşruluk ve evrensellik açısından ölçü nedir? Ne olmalıdır? Çünkü kuvvet yoluyla bir düzenin yıkılması ve yerine yeni bir düzen gelmesi tanımına, 1688'de İngiltere'deki düzen deyişikliğı; bir bakıma Amerika'nın İngiltere'ye karşı Bağımsızlık Savaşı (1776-1783), ki buna "Amerikan Revolution" da denmektedir.; Fransa ve Avrupa'nın bazı ülkelerinde gördüğümüz 1789, 1830, 1848 olayları, 1917'de Rusya'daki olay; 1919-1938 arası Türkiye'deki köklü deyişiklik, İkinci Dünya Savaşı sonra 1949'da Mao'nun Çin'de yaptıkları, Küba, Libya, Mısır v.b. olaylar ve 1979'da İran'daki olaylar, genelde "revolution (devrim-inkılâp)" tanımını içine almaktadır. Metod bakımından aynı tanıma sokulan bu olaylar arasında evrensellik-meşruluk açısından fark, onların amaçlarında ve kurdukları yeni düzende aranması gerekir. Fransız Devrimi, Rus Devrimi, Türk Devrimi, Çin Devrimi, İran Devrimi dendiğı zaman, burada kullanılan "Devrim"

in özelliğini hangi değer ölçüsüyle belirleyeceğiz. Yine buna benzer bir örnek olması bakımından "Cumhuriyet (Republic)" ve "Demokrasi" kelimeleri üzerinde de aynı değer yargılarını kullanmak durumundayız. Çünkü yukarıda saydığım ülkeler, devrimleriyle kurdukları devletlerin resmi adını belirlerken "Cumhuriyet-Demokrasi" kelimelerini yanyana kullanmışlardır. Marksist bir ideolojiyle kurulan komünist doğu bloku ülkeleri, çok yaygın bir biçimde "Demokratik Halk Cumhuriyeti" ifadesini veya buna benzer ifadeleri kullanmışlardır. Devrimini başaran her rejim, kendi ideolojisini meşrulaştırıp, bunu haklı tanımlamalara ve sebeplere dayandırır. Kendi tarihini yazarken bu rejimlerin bilim adamlarının subjektif veya objektif olabilme ölçüleri ise rejimin yapısıyla ve tavrıyla bağlıdır. Devrimdeki kuvvet metodunu devamlı kullanan ve devrimin sonucu olan rejimi diktatörlüğe dayandıran rejimlerde, bilim adamlarının tarih, sosyoloji, felsefe konularında objektif olabilmesi mümkün değildir. Aynı şekilde yazarlarının da objektif olabilmesi mümkün değildir. Öyleyse bilim adamının ve yazarının özgür olması, objektif olabilmesinin en belirleyici özelliğidir. Bu durumda devrimde aranan ve onu "meşru-evrensel" bir değere kavuşturacak olan ölçü, özgürlük için yapılması sebebine, insan hakları evrensel değerlerine yönelik amaçlarına ve bu amaçları gerçekleştirme yolunda yaptığı değişikliklere, kurduğu kurumlara göre belirlenir. Tarih bu sebep ve amaçlar için yapılan devrimlerin, devrim süreci içinde yaptıklarını olumlu görür. Özgürlük, demokrasi, insan hakları İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Birleşmiş Milletler tarafından yayımlanan "Evrensel İnsan Hakları Bildirisi"yle Dünya'nın büyük çoğunlukla onayladığı, benimsediği bir ölçüdür. Dolayısıyla "devrim" olayının da değer yargısı bu olmalıdır.

UNESCO, Atatürk'ün 1963'de ölümünün 25. ölüm yıldönümünde ve 1981'de doğumunun 100. yıldönümünde O'nun tüm dünyada anılması kararını alırken,¹ Atatürk'ün yaptığı devrimle UNESCO'nun gerçekleştirmeyi amaçladığı insanlık değerlerini kendi ülkesinde başardığı ve tüm dünyaya örnek olduğu gerekçesine dayanıldı. Bu gerekçe insan hakları, özgürlük, demokrasi, adalet, sosyal-ekonomik refah, eğitim hakkı ve bilinçlenme hakkı v.b. prensiplere dayanmaktadır.

¹ UNESCO, insanlığa hizmet eden büyük insanları ölümlerinin ilk 50. yılında ve doğumlarının 100. yıllarında anarken, bu prensibini ilk kez Atatürk için bozdu ve ölümünün 25. yılında anma kararını aldı.

Aydınlanma çağının (felsefesi) yazarları Lock, Hume, Voltaire, Rousseau, Montesquieu ve diğerleri, adalet, özgürlük, eşitlik değerlerini savunuyorlar, fakat bunun nasıl bir rejimle başarılacağı konusunda birleşemiyorlardı. Meşruti, cumhuriyetçi farkların yanı sıra kuvvetler ayrılığı konusunda da tam bir birlik yoktu. J.J. Russo geniş anlamda bütün halkın katıldığı bir egemenlik istiyordu. Volter, Kilise'nin dinsel egemenliğine karşı savaştı. 1789'da Fransız Devrimi'nin yayınladığı "İnsan Hakları Bildirisi", insanların hür, eşit oldukları, mutluluğu ve refahı arama haklarını ortak bir değer yargısı olarak belirledi. Gerek Amerikan gerekse Fransız haklar bildirileri, bir yandan insanların egemenliği kullanmada, hukuk alanında eşitliği, adaleti ve doğuştan vazgeçilmez haklarını, lâik sistemi ve vicdan özgürlüğünü kabul ediyorlardı. Fransız Devrimi ortaya koyduğu bu değer yargılarına dayalı bir rejimi yaşatmayı başaramadı. 1789 devrimini başaran Fransa Napolyon İmparatorluğu ile noktalandı. 1815 Viyana Kongresi ile krallık rejimleri tekrar geri geldi. 1830 ve 1848 devrimleri yaşandı. 1848'de Fransa'da Cumhuriyet kuruldu. Fakat kısa bir süre sonra Lui Napolyon, III. Napolyon ünvanıyla İmparator oldu ve Alman yenilgisi, Paris Komünü ile yaşanan dehşetten sonra Fransa'da 1871'de tekrar Cumhuriyet kuruldu. 1889'da devrimin yüzüncü yılında Fransa, Devrim ilkelerine büyük ölçüde ulaşabildi.

Avrupa'da 19. yüzyıl ulusların bağımsızlık ve ulusal bağımsız devletler kurma mücadeleleri yaşandı. İtalyan, Alman siyasal birlikleri sağlanırken, Yunan, Sırp, Bulgar, Romen, Macar, Polonya ve diğer Avrupa uluslarının bir kısmında bağımsızlık için ihtilaller yapılırken büyük bir kısmında demokrasi ve özgürlük-eşitlik mücadeleleri yaşandı. Uluslar kralların otoritesini ellerinden alıp, kendine mal etmeyi başardılar. Bu haklarını anayasalarına yerleştirdiler. Bu açıdan 19. yüzyıl özgürlükçü anayasacılık yüzyılı da oldu. Yüzyılın bir özelliği de sanayileşme yüzyılı olması idi. Sorunları da beraber ortaya çıktı. İşçi sınıfının siyasal-sosyal-ekonomik hakları gündeme geldi. Kadın toplum içinde üretken alana girdi ve siyasal haklara katılmak için mücadele başladı. Yüzyılın sonunda ve 20. yüzyılın başında devletler "sosyal devlet" olma özelliğini benimsediler. Kadınlar siyasal özgürlük-eşitlik haklarını kazanmaya başladılar. İngiltere'de cins farkı olmaksızın siyasal eşitlik ancak 1917'de sağlanabildi. Rusya bu çizgiyi izleyemedi ve 1917'de Bolşevik İhtilalini yaşadı. Üretim ilişkilerini değiştirip, diktatörlüğe dayanan bir rejim kuruldu. Buna karşı tepki olarak ve komünist korkusu sebebiyle

Avrupa'nın büyük bir bölümü (İtalya, (Çekoslovakya hariç) tüm Doğu Avrupa, Balkanlar, Almanya, İspanya, Portekiz) faşist ve ırkçı nasyonal sosyalist rejimlere teslim oldular. İnsan hakları mücadelesinin yüzyılı olan 19. yüzyıl, Birinci Dünya Savaşı sonunda Avrupa'da insan haklarını yok eden diktatörlük rejimleri kuruldu. Demokrasi ise Avrupa'nın batısında ve A.B.D.'de yaşıyordu.

Türk Devrimi, Birinci Dünya Savaşı sonrası, Türkiye'yi yağmalamak isteyen emperyalizmle işbirliği yaparak tahtını korumaya çalışan Padişah-Halife'nin temsil ettiği dinsel-geleneksel siyasal egemenliğe karşı ulusal egemenlik savaşı ile başarıldı. Atatürk Amasya Genelgesiyle bu iki ikleyi de ortaya koydu ve ulusun savaşına esas yaptı. "Ulusun bağımsızlığını, yine ulusun azim ve iradesi belirleyecektir" ilkesi, ulusal egemenlik sisteminin bir ifadesiydi. Erzurum ve Sivas Kongreleri bu yoldaki örgütlenmeyi sağladı. B.M.M'nin açılışı ile ulusal ve egemenlik meşru iradesini ortaya koydu. B.M.M'nin açılmasından önce Ankara'ya gelen ve ordu bulunmadığını görüp, meclis toplamaktan vazgeçip, öncelikle ordu kurmasını Atatürk'e öneren Yunus Nadi Bey'e, Atatürk'ün verdiği yanıtta "öyle bir devire eriştik ki herşey meşru olmalıdır. Ordu demek milyonlarca servet ve yüzbinlerce insan demektir. Ulusun iradesi olmadan bunları toplayamayız. Önce Meclis ve ona dayanarak ordu" diyerek "meşru" temelin esasını belirtiyordu. İleriki yıllarda bu konuda şu sözü söyler: "Ben istese idim askerî bir rejim kurar... savaşı öyle yapardım. İstedim ki ulusuma layık bir yönetim biçimi kuralım" ulus işlerinde haklılığı ancak ulusal kararlara dayanmakta gören Atatürk, ulusal egemenliğe dayanan yeni devleti kurarken, kuvvete başvurdu. Özgürlükçü demokrasi için yapılan bu devrim hedefine ulaşana kadar devrim yasalarını uyguladı.

Türk Devrimi'nin en önemli sorununun, Millî Mücadele'de düşmanla işbirliği yapmış, fetva ve fermanla milliyetçileri din düşmanı ilân ederek işgallere sebep olan, teokratik ve ümmetçi düzenin devlet başkanı olan Padişah-Halifenin durumu idi. Atatürk bu sorunu 1 Kasım 1922'de yaptığı çok sert ve tehdit edici, devrimci konuşmasıyla çözdü. Bu konuşmada ulusal irade ve egemenlik tezi ile karşı tez arasındaki tercihin yapılaş biçimini ortaya koymaktadır: "Hakimiyet ve Saltanat hiç kimse tarafından hiç kimseye ilim icabıdır diye müzakere ile, münakaşa ile verilmez. Hakimiyet, saltanat kuvvetle, kudretle ve zorla alınır. Osmanlıları, zorla Türk Milleti'nin hakimiyet ve saltanatına, vaziyet olmuşlardı; bu tasallutlarını altı asırdan beri

idame eylemişlerdir. Şimdi de, Türk Milleti bu mütecavizlerin hadlerini ihtar ederek, hakimiyet ve saltanatını, isyan ederek kendi eline, bilfiil, almış bulunuyor. Bu bir emrivakidir. Mevzuubahs olan; Millete saltanatını, hakimiyetini bırakacak mıyız, bırakmayacak mıyız? meselesi değildir. Mesele zaten emr-i vaki olmuş bir hakikati ifadeden ibarettir. Bu behemehal olacaktır. Burada içtima edenler, Meclis ve herkes meseleyi tabii görürse fikrimce muvafık olur. Aksi takdirde, yine hakikat usulü dairesinde ifade olunacaktır. Fakat ihtimal bazı kafalar kesilecektir" (N. Ekim 1922).

Bu şekilde Osmanlı saltanatı tarihe karıştıyordu. Karşı devrimcilerin Atatürk'ü seçme haklarından yoksun bırakıp, Halifeyi meclisten üstün göstermeğe çalışan Aralık 1922 bildirimlerine karşı Atatürk'ün annesinin mezarı başında yaptığı; millî egemenlikten asla taviz verilmeyeceğini bu yolda gerekirse öleceğini belirten ve Konya'da yaptığı "herkes çekilse tek başıma kalsam onları yine tepeler, yine öldürürüm" şeklindeki konuşmalar, kararını ve yöntemini ortaya koyuyordu. Lozan'ın imzalanmasından iki ay sonra Cumhuriyet'in ilânındaki "Yarın Cumhuriyet ilân edeceğiz" kararının kendisine ait oluşu ve hilâfetin kaldırılışında devreye İstiklâl Mahkemelerinin sokuluşu hep devrimci hareketlerdi. Halk oyuna, başka bir deyişle referanduma başvurulmamıştı. "*Millet menfaatlerine aykırı bir referandum millete ihanettir*" diyen Atatürk'ün devrim gerekçesi kamu vicdanında gördüğü eğilimdir. Bütün işlemler meclis iradesi ile yapılırken, meclisin teokratik iradeyi değil ulusal iradeyi temsil ettiğini şu kararlı sözleriyle belirtir: "Bu meclis, Türkiye halkının meclisidir. Bu meclisin sıfat ve salâhiyeti yalnız ve ancak Türkiye halkının ve Türk vatanının hayatına ve mukadderatına şâmil ve nafiz olabilir. Meclisimiz, kendi kendine bütün alem-i İslâm'a şâmil bir kudret iktisab edemez. Efendiler! Türk Milleti ve onun mümessillerinden mürekkep olan meclisimiz, kendi mevcudiyetini, halife ünvanını taşıyan veya taşıyacak olan bir zatın eline vermez ve vermeyecektir efendiler! Bundan dolayı *alem-i İslâm'da teşevvüş varmış veyahut olacakmış. Bunların hepsi manasız ve yalan sözlerdir. Kim söylemişse yalan söylemiştir. Yalan söylüyor.

Türkiye Büyük Millet Meclisi, halifenin değildir ve olamaz. Türkiye Büyük Millet Meclisi yalnız ve yalnız milletindir. Millet in intihab ettiği vekillerden mürekkeptir". Bu sebeple Millî Mücadele'yi yapan da ulusun kendisidir: "Millî Mücadele'yi yapan doğrudan doğruya millet in kendisidir. Millet in evlâtlarıdır. Millet in anaları ile, babaları ile, hemşireleri ile mücadeleyi kendisine ülkü kabul etmiştir".

“... Türk ulusunun son yıllarda gösterdiği harikaların yaptığı siyasal ve toplumsal inkılapların gerçek sahibi kendisidir. Ulusumuzda bu istidat ve olgunluk olmasa idi onu yaratmaya hiçbir kuvvet, hiçbir güç yeterli olamazdı. Bir ulus, bir sosyal toplum, bir ferdin gayret ve çalışmalarıyla bir adım bile atamaz”.

Ord. Prof. Enver Ziya Karal Türk Devriminin bu özelliğini şöyle açıklıyor:²

Türk Devriminin amacı, tümcü bir özellik gösterir. Tümcülükle anlatılmak istenen şudur: Türk Devriminin alanı ve ele almış olduğu konular çağdaş devrimlerinkinden çok daha geniş ve çok daha kabardır. Türk Devrimi genel anlamda yalnız siyasal, yalnız sosyal ve yalnız ekonomsal bir devrim değildir. Bunların ayrıntılı bölümlerinde ve bunların üstünde de bir devrimdir, devlet ve toplumun bütün dallarında bireylerin yaşantı ve hayat görüşlerinde köklü bir değişmedir.

Türk Devriminin kendine özgü bir metodu bulunduğu da artık tartışma konusu dışında kalmaktadır. Bu metodu eylemlendiren Atatürk'tür. Atatürk'e göre bu metodun esası karteziyen espiye uygundur. Yani ulusun inanır gördüğü ve uyguladığı şeyleri değil, onun bilincinde yaşayan fakat biçimlenmemiş olan gerçek eğilimlerinin ne olduğunu kavramak ile başlar. Bu eğilimi ulusun ortak fikri olarak kabul eder. Atatürk bundan sonra yapılacak işin halka inmek değil, halkı liderin biçimlendirdiği bu eğilime, bu ortak fikre doğru yükseltmektir. Bunun için de yapılacak işleri bir takım aşamalara bölmek, her aşamada olaylardan faydalanarak ve halkı psikolojik ve pedagojik bir hazırlığa tabi tutarak amaca ulaşmaya çalışmaktadır.

5 Kasım 1925 tarihinde Hukuk Fakültesi'nin açılışında konuşan Atatürk Türk Devrimi'nin tanımını da yapar:

“Türk Devrimi, kelimenin ilk anda akla getirdiği ihtilâl anlamından başka ondan daha geniş bir değişmeyi anlatır. Bugünkü devletimizin şekli yüzyıllardan beri gelen eski şekilleri bir yana bırakırsa, en gelişmiş bir biçim olmuştur. Ulusun varlığını devam ettirmek için efradı arasında düşündüğü bağıntı yüzyıllardan beri gelen biçim ve özelliklerini değiştirmemiştir. Yani ulus, din ve mezhep bağı yerine kişilerini Türk Milliyetçiliği etrafında toplamıştır. Türk Ulusu, uluslararası genel savaş alanında hayat ve kuvvet sırrı olarak ilim ve

² Enver Ziya Karal, *Atatürk ve Devrim*, Ankara 1980, s. 48.

vasıtanın ancak çağdaş uygarlıkta bulunabileceğini, değişmez bir gerçek olarak kabul etmiştir. Devrimlerin normal ve zorunlu gereği olarak genel yönetimini ve bütün kanunlarını ancak bu dünya ihtiyaçlarından ilham alınarak yapılmasını bir hayat şartı saymıştır.

Enver Ziya Karal bu tanımı şöyle sistemleştiriyor:

"1- Yeni ve modern bir Türk devletinin kurulması, 2- Din ve mezhep ideolojisinin yerine milliyet ideolojisinin milletçe kabul edilmesi, 3- Batı uygarlığını meydana getiren ilim ve vasıtaya bağlanması, 4- Yeni Türk devleti kanun ve örgütlerinin dünya ihtiyaçlarına göre düzenlenmesi, 5- İlimin hayat için tek mürşit kabul edilmesi".

Atatürk, ülkeyi ve ulusu çağdaş uygarlık düzeyine çıkarmak mücadelesini başlattığı zaman, kastedtiği çağdaş uygarlık, demokratik olan ülkeler ve onların dünya görüşü idi. Atatürkçü dünya görüşü olarak da tanımlanan Türk devriminin ilkeleri çağdaş uygarlık sentezinden alınıyordu. Bu bakımdan çağdaş uygarlık Atatürk'e göre ne bir Hıristiyan Uygarlığı, ne Rönesans ve Reform, ne Antik Çağ, ne de kapitalizmdir. Batı denilen uygarlık bütün bunların bir sentezidir. Temelinde akıl ve ilim olan bu sentezin bütününün özümsemesi ve Türkiye'ye yeni bir dünya görüşü olarak getirilmesi Türk İnkılabının ifadesi olmaktadır. Bu bakımdan Türk İnkılabı Türkiye Cumhuriyeti'nin çağdaş uygarlık düzeyine çıkartılması olayıdır. Türk İnkılabının siyasî modelde yaptığı tercih, bu tabloda açıkça görülmektedir. Atatürk komünist ve faşist rejimlere itibar etmedi. Batı Avrupa kuşağında gördüğümüz çok partili parlamenter batı demokrasisini tercih etti. İstiklâl Savaşı'nda savaştığı ülkelerin modelini örnek aldı. Uygarlık tanımlamasında, tek uygarlık olduğunu, bu uygarlığa bigâne kalanların bu uygarlığın ateşi ile yanıp mahvolacağını da belirtti. Çağdaşlaşma ve modernleşmenin başarılabilmesi için ilk yapılacak şey ulusal benliğini belirtmektir. Türk İstiklâl Savaşı'nın yapıldığı yıllarda dünyanın üçte ikisi sömürge idi. Atatürk'e göre bunun esas sebebi bu toplumların ulusal benlikten yoksun olmalarıydı. Çünkü toplumsal bağı oluşturan eğitim ve terbiyeleri ulusal değildi.

Atatürk, Komünist Rejimi ve Bolşevik Devrimi red etmektedir. Çünkü insan hakları ve özgürlük yoktur. Komünizm hakkında şunları söyler:

"Bizim için, milletimiz için bolşevik olalım olmayalım meselesi mevzu-i bahis değildir. İllâ bolşevik olmak için bir mesele yoktur. Yine bu hususta kraldan ziyade kral taraftarları olanlar da var.

Biz bir milletiz. Kendimize mahsus âdatımız vardır. Prensiplerimiz vardır ve bunların sadıkıyız. Biz bolşeviklerden bahsettiğimiz zaman bir bolşevik Rusya'sı, Sovyet Cumhuriyeti var ve onların da vesaiti var; menâbii var ve bizim düşmanlarımızın da düşmanıdır. Biz kendi maksadımızı bırakıp da onlara köle olalım meselesi mevzu-u bahis değildir.

Komünizme karşı çare vardır: Komünizm prensiplerinin, kaidelerinin memleketimizde ve milletimiz arasında kabiliyet-i tatbikiyesini idrak edenlerimiz vasıtasıyla bütün memlekete ve bütün millette anlatmaktır. Eğer bu hakayık milletimizin ekseriyeti tarafından tamamıyla idrak buyurulmuş olursa ya kabiliyetimiz vardır yaparız, veyahut kabiliyet-i tatbikiyeti yoktur anlarız, tevahuş ederiz, yapamayız ancak bu hakikate karşı da kabiliyet-i tatbikiyesi olmadığına göre ve hatta tatbik etmeğe kıyam edenlere karşı hükümet her türlü vesaiti istimalde kendisini gayet meşru görür”.

Türk Devriminin bir özelliği de onun bütün sömürge ulusları için bir bağımsızlık örneği olması idi. Atatürk'ün “Mazlum Uluslar” dediği bu uluslar hakkında yaklaşımı evrensel insan hakları yönünden büyük anlam taşır. İstiklâl Savaşı'nın emperyalizm ve sömürgeciliğe karşı başarısının, tüm sömürge uluslarını etkilemesi kaçınılmazdır. Bu savaş ulusal benliğini kazanan bir toplumun “Türk Mucizesi” olarak tanımlanan harikayı yaratmasıydı. Bu tarihte dünyada yaşayan üçyüz milyon müslüman sömürge halindedir. Buna müslüman olmayanlar da katılınca, dünya nüfusunun üçte ikisi sömürgeci. Bunun da tek sebebini, bu toplulukların ulusal benlikten yoksun olmalarında gören Atatürk,³ “Anadolu, bu müdafaasıyla yalnız kendi hayatına ait görevi yerine getirmiyor, belki bütün Doğu'ya yönelik saldırılara bir set çekiyor. Efendiler, bu saldırılar elbette kırılacaktır. Bütün bu saldırılar mutlaka son bulacaktır. İşte o zaman Batı'da, bütün dünyada gerçek sükün, gerçek refah ve mutluluk hüküm sürecektir” sözleriyle bu savaşın anlamını vurguluyordu. Bu savaşın, yalnızca Türkiye'nin değil, tüm mazlum ulusların da savaşı olduğu için bu kadar uzun ve kanlı olduğunu, çünkü Türkiye'nin savunduğu davanın, bütün mazlum ulusların, bütün Doğu'nun davası olduğunu Temmuz 1922'de belirten Atatürk⁴ için, ulusal bağımsızlık Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşunda olduğu gibi, tüm mazlum ulusların da

³ İnan, *Medeni Bilgiler*, s. 196.

⁴ Karal, *Atatürk'ten Düşünceler*, s. 17.

en doğal hakkıdır.⁵ Atatürk'ün dış politikası yalnızca, Türkiye'nin çıkarlarına göre biçimlenmiş, bencil bir politika değildir,⁶ tüm mazlum ulusların kurtuluşunu istemektedir. Mart 1933'de yaptığı konuşmadaki şu sözleri bunu açıkça göstermektedir:

"Şark'tan şimdi doğacak olan güneşe bakınız. Bugün, günün ağardığını nasıl görüyorsam, uzaktan bütün Şark Milletlerinin de uyanışlarını öyle görüyorum. İstiklâl ve hürriyetine kavuşacak olan, çok kardeş millet vardır. Onların yeniden doğuşu şüphesiz ki, ilerlemeye ve refaha müteveccih vukû bulacaktır. Bu milletler bütün güçlüklerle ve engellere rağmen muzaffer olacaklar ve kendilerini bekleyen isktibâle ulaşacaklardır. Müstemlekecilik ve emperyalizm yeryüzünden yok olacak ve yerlerine milletler arasında hiç bir renk, din ve ırk farkı gözetmeyen yeni bir ahenk işbirliği çağı hakim olacaktır. Size bu sözleri söyleyen Cumhurreisi değil, sadece Türk Milletinin bir ferdi olarak Mustafa Kemal'dir. Bu hususa bilhassa nazarı dikkatinizi çekerim.⁷

Ulusları, insanlığın bir uzvu kabul eden Atatürk'ün bu konudaki düşünceleri ve eylemi, "Yurtta Sulh, Cihanda Sulh" ilkesi haline gelmiştir.

Her devrimin bir fikir ve amacı vardır. Türk Devriminin fikir ve amacını Atatürk'ün şu sözleriyle açıklayabiliriz: "Fransa İhtilâli bütün cihana hürriyet fikrini nefh eylemiştir ve bu fikrin halen esas menbaı bulunmaktadır. Fakat o tarihten beri beşeriyet terakki etmiştir. Türk demokrasisi Fransa İhtilâlinin açtığı yolu takip etmiş, lakin kendisine has vasf-ı mümeyyizi ile inkişaf etmiştir. Zira her millet inkılâbını içtimaî muhitinin tazyikati ve ihtiyacına tabi olan hal ve vaziyetine ve bu ihtilâl ve inkılâbın zaman-ı vukuuna göre yapar.⁸ Demokrasi ve cumhuriyet sözleri Atatürk tarafından sık ve eş anlamlı olarak kullanılmaktadır. Devletin siyasi modelinde demokrasiyi vazgeçilmez bir sistem olarak kabul eden Atatürk, "irade ve egemenlik ulusun tümüne aittir. Demokrasi prensibi, ulusal egemenlik şekline dönüşmüştür. Bir ulusu oluşturan bireylerin, o ulus içinde, her çeşit özgürlüğü, yaşamak özgürlüğü, çalışmak özgürlüğü, düşünce ve vicdan özgürlüğü güven altında bulunmalıdır" sözleriyle yeni Türkiye'nin demokratik fikir temellerini de atıyordu. Hak ve adalet kavram-

5 Karal, *A.g.e.*, s. 11, (4 Nisan 1926 Wilson Prensipleriyle ilgili konuşması).

6 Karal, *Atatürk ve Devrim*, s. 68.

7 Karal, *a.g.e.*, s. .

8 Karal, *a.g.e.*, s. 44.

ları, özgür bir toplumun sosyal yapısına vücut verdiğinden, Atatürk Türkiye'de iktidarı hak ve adalet olarak anlıyor ve buna meşru temel yapıyordu. Öğretisinin temelinde yatan değerler içinde bu düşünce üstündür. Meşruluğunu yitirmiş Osmanlı Devletini ve kurumlarını yıkmakla kalmıyor, yerine meşru ve çağdaş dünya görüşünün eseri olan yeni değerler ve kavramlar getiriyordu. Lâik devlet öğretisi yanı sıra, modern hukuk öğretisi için gereken hamleler yapıyordu. Rejimin kuruluş biçimi bir devrimdi. Demokratik amaca ulaşmak için tek yol da bu idi. Kurulan yeni rejim, demokrasi ilkelerine inancını açıkça ilân eden ve toplumun demokratik ideale göre eğitmeyi amaç edinen bir rejimdir. "Cumhuriyet rejimi erdemlilik ahlâkıdır. Korku ve tehdide dayanan sultanlık ise, zelif, sefil insanlar yetiştirir" diyen Atatürk, erdemli insanların ancak özgür yetişen insanlar olduğunu belirtir. "Ulusa efendilik yoktur, hizmet vardır" sözü, yeni rejim anlayışının ifadesidir. Devlet işlerinde sorumluluk anlayışını Atatürk şu sözle açıklıyordu. "ben yaptıklarım için vicdanıma, millette ve tarihe karşı sorumluyum." Samsun'da 25 Ağustos 1924'de öğretmenlere yaptığı konuşmada yeni kuşakların yetiştirilmesinde rejimin felsefesini, Tefik Fikret'in şiirinden aldığı şu cümle ile dile getiriyordu: "Hiç bir zaman hatırimızdan çıkmasın ki Cumhuriyet sizden (fikri hür, vicdanı hür, ırfanı hür) nesiller ister." Daha ileriki yıllarda da aynı konuyu açıklıkla ifade etmiştir: "Biz Türkler, ruhen demokrat doğmuş milletiz. Şuna emin olabilirsiniz ki, dünya üzerinde yaşamış ve yaşayan milletler arasında ruhen demokrat doğan yegâne millet Türk Milletidir.⁹ Türkiye Cumhuriyeti'nin Atatürk'ün en çok önem verdiği bir ilkesi lâiklikdir. Ulusal Egemenlik, ulusal birlik ve ulusal bağımsızlığın temeli ve çağdaşlaşmanın dinamik gücünü oluşturan ve milliyetçilik ilkesini de tamamlayan lâiklik, aynı zamanda demokrasinin de vazgeçilmez bir parçasıdır.

Türkiye Cumhuriyetinde demokrasi fikrinin işlendiği ve Atatürk'ün, Türk Devrimine bu yönüyle temel olan en önemli eseri, Atatürk'ün yazdığı "Vatandaşa Medeni Bilgiler" kitabıdır. Gerçek bir "Demokrasi öğretim ve eğitimi" baş yapıtı değerindeki¹⁰ bu kitap, okullarda demokrasi eğitim ve öğretimi amacıyla ders kitabı olarak okutuldu. Atatürkçü dünya görüşünün insanlığın XXI. yüzyıla girerken halâ ardından koştığı demokrasi ilkelerine, insanlık ül-

⁹ Karal, *Atatürk'ten Düşünceler*, s. 140-141.

¹⁰ Özer Ozankaya, "Atatürk'ün Demokrasi Dersleri", *Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi* Cilt XXXVII, No: 3-4, Eylül-Aralık 1982, s. 90-98.

külerine en uygun yaklaşımını ortaya koyan bu kitapta, Atatürk cumhuriyet, yani demokrasi düzenine özgü insan ve yurttaş hak ve görevleri kavramını bütüncül bir anlayışla görüp açıklamaktadır. Bu kitapta Atatürk ulusal ahlakımızın, uygarlık ilkeleriyle özgür düşünce ile güçlendirilmesi tezini işlemekte; akıl çağı, sanayi devrimi, kapitalizm, sömürgecilik, sosyalizm, faşizm ve demokrasi tecrübelerini yaşayan insanlık için en gerçek yaşama biçimi olarak demokrasiyi öngörmektedir.

Türk Devriminin, Türkiye Cumhuriyetinin demokrasiye bir hazırlık ve geçiş süreci olarak tanımlayan Maurice Duverger ve Batı Uygarlığının dört beş yüzyılda yaptıklarını birkaç yıla sığdıran Atatürk'ün bu başarısını büyük bir olay olarak değerlendiren Toynbee'nin görüşleri ve UNESCO'nun Atatürk'ün 1963'de 25. ölüm yıldönümünü anmak ve 1981'de yüzüncü doğum yıldönümünü kutlamak için aldığı kararla, "Türk İnkılabının" tüm insanlığa örnek olan başarısı dolayısıyla hümanist ve demokratik değerleri sebebiyle Atatürk'e gösterdiği ilgi Türkiye Cumhuriyeti'nin demokratik anlayışını da belirtir.